

Tarka tények

Címszavak a Karácsony Lexikonból

ALMAJÓSLÁS • A pomázi németeknél – miként azt *Polyáki Mária* rögzítette – karácsonyeste ünnepélyesen négyfelé vágják egy almát. Ezután izgatottan kezdik fürkészni a magokat. Kissé másképp, mint másutt. Amennyiben a vágással megsértettek egy vagy több magot, akkor betegségekre, ha pedig véletlenül kettévágtak magot, magokat, egyenesen halálesetre kell számítani a családban a következő év során.

Magyarország-szerte élt egy olyan régi babonás szerelmi jövendölés is, amely szintén karácsonyhoz kötődött. A férjhez menendő lány Luca napján kiválasztott egy szép, egészséges almát, majd karácsonyig minden nap harapott belőle. Akkor az utolsó falattal a szájában az utcára ment, hogy úgy lesse a szembejövő férfiakat. Úgy tartották ugyanis, hogy vagy az férfi, aki először jön szembe vele – vagy egy az övével azonos keresztnévvel viselő – lesz utóbb a férje. (Megjegyezzük, hogy csalni, az ablakon előre kilesni nem ér!)



ANGYALBÖGYÖRŐ • Az angyal szó (héberül: malach, görögül: angelosz, latinul: angelus) hírvivőt, hírnököt jelent. Az évszázadok során könyvtárnyi fejtegetés került papírra arról, hogy az angyaloknak van-e vagy nincs neme. A magyar népi konyha ebben egyértelműen foglalt állást. A karácsonyi böjti ételt, a mákos nudlit csaknem minden tájegységünkön angyalbögyörőnek vagy angyali bögyörőnek, begyerének is nevezték. És hogy mi a begyerő? Legyen elég annyi, hogy ilyenje csak a kisfiú-angyaloknak lehet.

ANGYALFA • Újfajta karácsonyfa-díszítési szokásként terjed Közép-Európában, hogy az ünnepi fenyőre különböző méretű, eltérő anyagokból készült (üveg, porcelán, gipsz, fémlemez, papírmasé, színes műanyag) angyalkákat aggatnak. A csúcsától a talpáig semmi más nincs a fán, csakis a mennyei szárnyasok (azokból viszont rengeteg), valamint a korábban angyalhajként ismert díszíték ezüstös változata.

ÁLLATHANGOK • Ukrajnában a hagyományörző közösségekben a szent vacsora idején, a fő fogás fogyasztása előtt a gyerekeket az asztal alá parancsolják. Onnan kell közös erővel kukorékolniuk, kotkodácsolniuk, rőfögniük, nyeríteniük, ugatniuk, mekegniük, gágogniuk. A család gazdaságában élő egyetlen állatfajta hangját se hagyhatták ki. Azon túl, hogy a gyerekek élvezik az efféle ricsajkeltést, a dolgot hasznosnak is tartják. Hitük szerint ez az eljárás ugyanis a megidézett állatok egészségét, gyarapodását szolgálja.

BAB • Moldovában régi szokás, hogy kis selyem- vagy bársonyzacskókat is akasztanak a karácsonyfák díszei közé. Ezekbe fehér bab szemeket rejtenek, amit arrafelé hagyományosan a lélek tisztasága jelképének tekintenek.

BAKALÁR • A horvátországi Dalmácia területén hagyományosan szárított, sózott tőkehalból készült egytálétel kerül karácsonykor az asztalokra. Ez annál is inkább különös, mivel az illető hal egyáltalán nem fogható az Adriai-tengeren, az Atlanti-óceán északi részén honos. Fo-

gyasztását a XV. századtól kezdődően velencei kereskedők terjesztették el a környéken. A több napos kiáztatás után megfőzött és kifilézett halat főtt burgonyával dolgozzák össze. Olívaolajjal, petrezselyemmel, borszal, friss fokhagymával keverik el, majd pépesen felpúpozva szolgálják fel.

BANÁNEVÉS • Az észak-portugáliai Braga városában december 24-én este, amikor sötétedni kezd, több ezer ember keresi fel a Banánháznak (Casa das Bananas) nevezett vendéglátóhelyet. Muskotályt isznak és banánt esznek. A két íz állítólag remekül összesimul. A szokás az 1970-es években alakult ki, amikor a cég tulajdonosa rájött, hogy ha a karácsonyi ünnepekre el nem adott banánt alaposan leárazva kínálja a bor mellé, akkor egyrészt jóval több muskotály fogy, másrészt nem rohad rá a névadó délgyümölcs. Ez az esemény lett a fiatalok esti találkahelye is. Mára már oly sokan lettek a fogyasztók, hogy a házba be se férnek. Az utóbbi évtizedben már délután tele van az egész tér banánozó, iddógáló, beszélgető emberekkel.

BÉKE • A Jézus születését pásztoroknak jelentő betlehemi angyal üzenetét erősítő mennyei seregek is megmutatkoztak a nevezetes helyszínen. Azon túl, hogy dicsőséget zengtek, egyben újabb fontos követelményeket is megfogalmaztak. Ez *Lukács* evangéliuma szerint így hangzott: „Dicsőség a magasságban Istennek, a földön békesség, az emberekben jóakarát.” (többek között *Aranyszájú Szt. János* és *Szt. Cirill* olvasata szerint.) Háborúkkal övezett esztendőinkben érdemes lenne mindenütt felfigyelni rá.


BETLEHEM • Cibakházán és Vörsön készül el évről évre új elemekkel bővülve Magyarország két legnagyobb beltéri, templomi betlehemje. A Jézus születésével összefüggő eseményeket megjelenítő cibakházi terepasztal alapterülete tavaly már közel hetven, a vörsié pedig több mint hatvan négyzetméteres volt. A két település karácsonyi látványossága a méretük szerint egyébként Európában is az első két helyet őrzi.

BOR • Ha borisszák lennénk és litvánok, akkor karácsonyjéj közepét mindenképpen vízparton töltenék egy nagy vödörrel várva az éjfélt. A balti ország régi néphite szerint ugyanis pontosan éjfélkor minden álló- és folyóvíz néhány másodpercre borra változik.

BORKARÁCSONYFA • Az ország első borkarácsonyfáját 2012-ben, Mikulás napján állította fel a Badacsonyi Kör a budapesti városligeti mújégpályán. A különleges, fenyőfát formázó építményt a kör tagjai pincészetének boraival töltött flakákából emelték. A következő néhány évben minden advent idején frissen palackozott boraikkal építették újjá.

CIPŐTÖLTÉS • Izlandon a gyerekek nem csak december 6-án teszik ki az ablakba a cipőjüket. Sőt! Akkor nem is teszik ki. Náluk december 12-23. között tart a cipőszellőztető évad. Reggelente aggodalommal szedik be a lábbelijüket, hogy megtudják, hogy az aznap illetékes karácsonyi manó milyennek ítélte viselkedésüket. Ha jónak, akkor édes-séggel, ha rossznak, akkor burgonyával tölti meg a cipőjüket.

CSITÁRY-KÚT • A székesfehérvári gyógyhatású ásványvizes forráskút az 1930-as évektől működik a Rózsaligetben. Nevét a fúrását kezdeményező egykori polgármesterről kapta. Harangjátéka az advent idején minden egész órában a Csendes éj dallamát adja elő.

CSODÁK • *Prudentius* (348-410), a latin költő írta: „A viruló világ kezdetét vette, midőn Krisztus született. Akkor harmat hullott az égből, a téli föld tavaszi virágleplet öltött.” Johann Ulrich Megerle (írói álnevé-


Abraham a *Santa Clara*, 1644-1709), a neves hitszónok viszont ezt hirdette: „Meglehetősen magas hó volt akkor, mely rögtön elolvadt és a fák virágot, lombot öltöttek; a föld pedig virággal volt borítva.”

DIDUKH • A nagypapa jelentésű didukh egy ősi pogány bálványból lett ukrán karácsonyi kalászdékoráció. Eredetileg a családot alapító őstre emlékeztek vele, de egyben a gazdag termés, azaz a gazdagság, a jólét jelképe is volt. Gyakorlatilag egy függőleges, lábon álló kéve, melyet a legerősebb, legegészségesebb gabonaszálak (búza, rozs, zab) összefonásával, színes szalagokkal történő átfűzésével, szalmából font virágokkal díszítenek. Száritott mezei virágok, bogyós ágak is kerülhetnek bele. Az összefonott kalászok száma négy (a hetek), hét (a napok) és tizenkettő (a hónapok) lehet. Az egymás mellé tett szalaggal átfogott fonatok száma pedig ugyanennyi, vagy a három szám közül valamelyik többszöröse. Egyes tájegységeken tizenkét köteg szénát is tesznek köré. Általában a családi ikon alá helyezik, és vízkeresztig, a karácsonyfa kihordásáig az ünnepi díszítés része.

ESKÜVŐTILALOM • Az advent, a Krisztusvárás hetei a hívő embereknek elcsendesüléssel, önvizsgálattal, önmegtartóztatással és örömteli várakozással telő időszak. Olyan ünnepi lelki készülődés, amit nem írhat fölül más családi ünnep. Advent első vasárnapjától Vízkeresztig (január 6.) a római katolikus egyház keretein belül tilos olyan esküvőt tartani, amelyet lakodalmi vígasság követ.

EVAKUÁLÁS • Egy ártatlannak tűnő karácsonyi dalt fontos történelmi esemény elindítójaként is számon tartanak. Tulajdonképpen a vietnami háború utolsó hadieseménye fűződik hozzá. Az észak-vietnamiak 1975 februárjában indított átfogó támadása április 27-én a dél-vietnami főváros, Saigon ostromgyűrűbe zárásával a teljes győzelem határig jutott. Április 29-én megkezdődött Saigon ostroma. A megmaradt amerikai személyzet az ostromlott városba szorult. Kimenekítésüket a távoli hadvezetés egy előre megbeszélte jellel rendelte el. Az általuk hallgatott műsorközlő rádióban felhangzott Bing Crosby előadásában a Fehér karácsony című dal. Ennek hallatán az érintettek a város kitelepítési pontjaira siettek, ahonnan helikopterek szállították őket biztonságba. Azért esett pont erre a dalra a választás, mert áprilisban nem szokott elhangzani, csak decemberben. Így biztosak lehettek, hogy egyetlen érintettnek sem kerülheti el a figyelmét. Ez az esemény volt az utolsó amerikai hadmozgás, gyakorlatilag véget ért vele a vietnami háború. A Fehér karácsony tehát akár békedalnak is tekinthető.



ÉBRESZTŐK • Molnár V. József ismertet (Örökség) egy szép adventi szokást. „Minden hajnalon jóval napkelte előtt kicsi gyerekek járták végig az utcákat [...] Csengővel ébresztettek mindenkit, s az emberek hajnali misére mentek; a családok együtt, a karon ülő apróság csakúgy, mint a vén – s énekeltek; csak a nagyon beteg vagy a tűz őrzője maradt otthon. Leheletük és hitük, imamalmos áhítatuk melegítette be a kőhideg templomot; ott várták meg a reggelt, a fölkelő Napot, egyetlen óhajtássá válva.”

ÉGŐSOR • Az eddig rekorderként számon tartott, hivatalosan bejegyzett legtöbb karácsonyfaéggővel díszített fa 2006-ban állt Kölnben. Az RTL-ChariTree karácsonyfán százötvenezer égő világított. Elképesztő látványt nyújthatott.

FÉLKRÁCSONYFA • Egy amerikai kiskereskedő áruház, az illinois-i Hammacher Schlemmer cég forradalmi újítással állt elő, melynek alkalmazása futótűzként terjed az Egyesült Államokban. Olyan műfát dobott piacra, ami úgy fest, mintha függőleges tengelye mentén félbe-

vágták volna. Tökéletesen helytakarékos, hiszen közvetlenül a fal elé állítható, s ahhoz is rögzíthető. Azon előnyét, hogy kevésbé kell tartani a felborulásától, tovább növeli, hogy mivel nincs hátsó oldala, azt díszíteni sem kell.

FILM • A *Lumière* fivérek 1895-ben tartott világelső nyilvános vetítésétől alig három évnek kellett eltelni a karácsony témájú film megszületéséig. Az angol George Albert *Smith* 1898-ban bemutatott *Santa Claus* című némafilmje a gyerekek kíváncsiságát vette célba. Azt mutatta be, hogy a Mikulás meglátogat egy házat, majd a kéményen át bejut a gyerekszobába, hogy elhelyezze ajándékait.

FÜSTÖLT BÚZA • A bunyevác családok a szentesti vacsorát megelőzően búzát készítenek egy nagyobb gyertya köré, amit rövid időre meggyújtanak. Miután eloltják a lángot, hagyják, hogy füstje átjárja a búzát. Ebből aztán minden jelenlévő zsebre tesz egy-egy maroknyit, mert szerintük a karácsonyi füstölt búza gyógyerejű bármely betegséggel szemben.

G HAPAMA • Hagyományos örmény töltött tök, amit leggyakrabban karácsonykor esznek. A sütőtök belsejét a magokkal eltávolítják, majd a helyükre főtt rizzsel jól elkevert szárított almát, kukoricát, sárgabarackot, szilvát, datolyát, mazsolát és aprított mandulát töltenek. Mézzel meglocsolják, örölt fahéjjal meghintik, kisütik és felszelelelik.

GYERTYAOLTÁS • Egy bosnyákok közt élő babona szerint balszerencsét okoz, ha karácsony két napján elfújjuk a gyertyát, mert azzal a szerencsét is elfújjuk magunktól. Ilyenkor ők csakis az ujjuk összecsippentésével oltják el az összes gyertyalángot. A lengyeleknél viszont a karácsonyi teríték része minden tányér mellett egy-egy fenyőgallyacska és egy kis gyertya. Ezeket az asztalhoz ülve meggyújtják. Mindenki kíván magában valamit, s egy adott jelre egyszerre ki-ki elfújja a magáét. Minél sebesebben tűnik el a lángjuk, annál gyorsabban teljesül majd a kívánságuk. Náluk tehát szerencsehozó jelentősége van a karácsonyi gyertyafújásnak.

GYERTYATŰZÉS • A Sáromberkén (Dumbrăvioara) honos, a karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódó népszokásokról *Vajda* András írt tanulmányt. E szerint az 1960-as években a helyi templomban este eloltották a fényeket és a konfirmandus gyerekek egyenként, égő gyertyával a kezükben járultak az Úrasztala elé. Ott elmondtak egy-egy ígérést a Jézus születésével kapcsolatos történetből. Ezt követően a templomban felállított karácsonyfához mentek és égő gyertyáikat sorra feltűzték a karácsonyfára.

HAGYMA • Ha Görögországban hagymacsokrot vagy fokhagymát látnánk a bejárati ajtó elé akasztva karácsonykor, illetve újév napján, akkor téves következtetés lenne részünkről azt a szelleműzéssel vagy vámpírelhárítással összefüggésbe hozni. Arrafelé ezek termékenységjelképek, melyekkel a bőséget, gyarapodást remélik a házba, lakásba csábítani.

HAJADONLÁTOGATÓK • A középkori Lengyelországban karácsony másodja (Szent István vértanú napja) rendkívül fontos volt a hajadonok, de a vőlegénykorú férfiak számára is. Ezen a napon utóbbiaknak ugyanis szabad bejárásuk volt a lányos házakba: ismerkedhettek, kötetlenül udvarolhattak (persze csak szülői felügyelettel). A férjszerepre készülő legények választottjukkal tölthették az egész napot. Mivel a vénlányokat az akkori társadalom megvetése kísérte, ezért a család és az érintett leányok is boldogok voltak, ha hajadonlátogatók keresték fel őket. Sokszor az eljegyzéseket is erre a napra időzítették.



HÁLAFÁK • Arról, hogy a Londonban a Trafalgar téren felállított „Mindenkori karácsonyfája” 1946 óta mindig Norvégiából érkezik, évekkel korábban már írtunk. Azt a fát a mindenkori norvég kormány küldi hálából, mert a szövetségesek megszabadították Norvégiát a fasiszta megszállástól. Most néhány további hálafára emlékeztetünk. Új-Skócia kanadai tartományból minden évben egy magas növésű, szép küllemű fenyőt szállítanak az Egyesült Államokba, Bostonba. Köszönetképpen azért, mert amikor két hadihajó ütközése következtében 1917-ben egy robbanás és szökőár elpusztította Halifax város nagy részét, Boston lakói közadakozásukkal kiemelkedően nagy mértékben járultak hozzá az újjáépítéshez. A német Lindenau település nevéhez egy egyszerű hálafa kapcsolódik. A falu evangélikus lakói 1632-ben egy, a lützeni csatában megsebesült svéd tisztet ápoltak. Az illető azzal hálálta meg jószágukat, hogy karácsonykor gyertyákkal kivilágított karácsonyfát állított fel a helyi templomban.



HAMU • Az erdélyi cigányság körében az 1880-as, 1890-es években karácsony első napján a férfiak összegyűltek és kisebb fácskákat égettek. A hamuból mindannyian hazavittek egy keveset. A családfő odahaza lehúzta csizmáját, vagy ha bocskort hordott, azt oldotta le. Abba hintette a hazavitt hamut. Ezután minden családtag köteles volt ezt a lábbelit felhúzni, felkötni. Miután mindenkire sor került, a családfő vette vissza a maga lábára. Az eljárástól a családtagok egymás iránti ragaszkodásának erősödését remélték.

HAVASI GYOPÁR • Svájci legenda szerint a betlehemi csillag, melynek megjelenése megjövendölte Jézus születését, és szülőhelyére vezette a napkeleti bölcseket, dolga végeztével földre szállt. Az ütközéstől apró darabokra szakadt egy magas hegy oldalán. Bársonyos fehér csillagocskák, virágok váltak belőle. A pásztorok, akik megtalálták edelweiss-nek (havasi gyopárnak) nevezték el. Kései utódaik e legenda miatt karácsonyi jelképnek tekintik, ezért aztán kitűzőként, eredeti vagy művirágként is előfordul az ünnepi öltözeteken, kiegészítőkön.

IDŐJÁRÁS • A karácsonyi időjárásból világszerte messzemenő következtetéseket von le a különböző néphit. A bolgár például a következőt: ha karácsonykor fúj a szél, akkor a mezőgazdaságra jó év köszönt. A román: ha karácsonykor esik a hó, meleg lesz a húsvét. Az angol viszont ezt állítja: a karácsonyi fagy enyhe telet jelez, ha karácsony első napján a mise előtt eső esik, egy hétig csapadékos idő következik.

IDŐHÚZÁS • A budaörsi németek közül régen senki sem sietett az éjféli misére. Sőt! Mindenféle időhúzó praktikákkal késleltette szeretteinek, jó ismerőseinek túl korai odaértét is. E cselekedetekért az érintettek véletlenül sem haragudtak meg rájuk, az irántuk megmutatkozó jóindulat jelének tekintették. Még az 1930-as években is élt ugyanis körükben a babona, mely szerint karácsonykor a halottak is misére érkeznek a templomba. Az ő miséjük alig valamivel éjfél előtt ér véget, mivel csak is addig maradhatnak a sírjukon kívül. Aki az ő miséjük idején lép be az istenházába, azt magukkal ragadják, azaz azon nyomban elhalálozik. A babonát *Bonomi Jenő* 1933-ban rögzítette.

JULBÉLYEG • Einar *Holböl* dán postamester (1865-1927) állt elő azzal az ötlettel, hogy karácsony (a Jul) időszakában áruljanak a postákon bélyeghez hasonlóan fogazott, felragasztható, de bérmentesítésre nem alkalmas apró nyomtatványokat. Olyanokat, amik karácsonyi motívumokat tartalmaznak, tehát felragasztva illenek a küldeményekre. Az eladásukból befolyó összegeket pedig évről évre fordítsák jótékony célokra, az első alkalmakkor a tébécé elleni küzdelemre. A skandináv országokban és Kanadában nagy sikere volt és maradt máig is a kezde-

ményezésnek. Aki Julbélyeget is ragasztott a csomagjára, levelére, az a karácsonyhoz illő, szinte kötelező jótékonyágát is letudta.

KARÁCSONYI BABA • Ahogyan nálunk, világszerte is számon tartják, néhol díjazták, hírlapokban köszöntik az újesztendő első újszülöttjeit. Új-Zélandon azonban ez a szokás karácsonyhoz kötődik. Az országban december 25-én elsőként világra jött csecsemőt illeti meg a „karácsonyi baba” cím és a vele járó sajtó-népszerűség.

KAZALVERÉS • A Nagyalföldön egykor elterjedt szerelemjósítás volt a lányok között, hogy karácsony első napján egy vegyes gabonaszalmát tartalmazó kazalhoz siettek. Egy nagyobb bottal jó néhányat erősen rásújtottak. Az elsőként kiesett szalmát felkapták, megvizsgálták. Ha búza szalmája volt, akkor gazdag férjre számíthattak. Minden más esetben szegényre. Egyéb tájegységeinken is honos volt a kazalpüfölés, de ott többnyire már Luca napján elvégezték.

KENYÉR • Az ír családok a karácsonyról megmaradt kenyér sajátos hasznosítását végzik. Ennek szeleteivel csapkodják meg szilveszterkor a bejárati ajtót, kaput. Az így lehulló karácsonyi morzsák, kenyérdarabok jelzik majd az utat – legalábbis ők így gondolják – a jó szellemeknek, akik egészséget és boldogságot hoznak. Vonzza őket, mint a mágnes. Ahol ilyet lelnek, oda feltétlenül betérnek.

KARTONKANDALLÓ • Az 1960-as években volt világszerte nagy divatja. Előrenyomott (tégla- s részben márványmintás, lángnyomatos) dobozként – a belső felületein olvasható utasítás szerint hajtogatható, összeilleszthető készletként árulták.

KERESZTSZÜLŐK • Dél-Ukrajnában még jelen évtizedünkben is él az a hagyomány, hogy a gyerekek karácsony délutánján kis kosárával a karjukon felkeresik keresztszüleiket. A Szent Vacsorához visznek hazulról egy kis süteményt és kutiát (mákkal és mézzel kevert főtt búzát). A megajándékozottak másfajta édességekkel és pénzzel toldják meg a köszönetüket.

KESZTYŰ • Kárpátalján a huculoknál (a ruszinok egyik népeleménél) a karácsonyi kenyér már a készítésekor is különleges megbecsültségnek örvend. Az a nő, aki a sütésére vállalkozik, bolyhos, házi szövésű felsőruhába öltözik és kesztyűt húz a készítésekor. Az eljárás magyarázatoként azt mondják, hogy a csupasz kéz a szegénység jele lenne, miközben a karácsonyi kalácsot azért sütik, hogy aki eszik belőle, a következőkben semmiből se szenvedjen hiányt. A karácsonyi kalács a bőség jelképe, megérdemli hát, hogy kesztyűs kézzel bánjanak vele.

KETTŐS ÜNNEP • Szlovéniában törvény írja elő, hogy karácsonykor valamennyi épületet kötelezően fel kell lobogózni az ország zászlajával. A szlovén országgyűlés ugyanis 1990. december 26-án hirdette ki az ország függetlenségét, és karácsony második napja azóta egyben a Szlovén Köztársaság nemzeti ünnepe is.

KOCSMATÚRA • Viszonylag új, de annál népszerűbb karácsonyi hagyománynak ad helyet Írországban tizenkét, egymással szövetkező kocsmá. Ezeket tetszőleges sorrendben a karácsonyi időszakban mind fel kell keresni. Általános szabály, hogy csakis karácsonyi pulóverben (minél rondább, annál jobb) lehet belépni. Mindegyik vendéglátóipari egységben el kell fogyasztani legalább egy korsó sört, majd a teljesítést igazoló lapot lepecsételtetni a személyzettel. Minden kocsmában más-más vidám szabályt is be kell tartani. Például csakis idegen akcentussal lehet beszélni, csak bal kézzel szabad megemelni a korsót,



csak egy lábon állva lehet koccintani, énekelve kell kérni az italt stb. Azoknak a játékosoknak, akik egyetlen nap alatt kívánják teljesíteni a feladatot, csak kicsiny százaléka jut el mind a tizenkét helyre (vagy ha igen, másnap bizonyos okokból aligha emlékszik rá), ezért is van szükség az igazolólapra.

KRACSUNY • A bolgárok azt a fát, amelyet karácsonyra az erdőből hoztak – más délszláv népekhez hasonlóan – „badni”-nak, de ők „kracsun”-nak is nevezik. (Valószínűleg ez utóbbi szóból ered az ünnep magyar neve, a karácsony is.)

KRISZTUSGYERTYA • A római katolikus szertartás szerint az adventi koszorú négy adventi vasárnapon meggyújtandó gyertyáinak színe az első, második és negyedik adventi vasárnapon lila, a harmadikon rózsaszín. A görög katolikusoknál és az ortodox keresztényeknél a negyvennapos böjt hat hetének hat gyertyája áll a koszorún. A protestáns hívők mind a négy vasárnap piros gyertyát gyújtanak, de sokszor van egy ötödik gyertya is a koszorújukon, ami fehér. Ezt a gyertyát nevezik Krisztusgyertyának, amit a karácsonyt megelőző este gyújtanak lángra.



KRUMPLIBÚCSÚ • A budai Víziváros és Tabán éttermeiben december 26-án tartott rendezvény, melynek során héjában sült burgonyát szolgálnak fel libazsírral, töpörtyűvel és borokkal. Már az 1830-as évek végétől megtartották, de a második világháborúval kikopott a szokás. Az 1960-as évektől, majd a rendszerváltás éveiben ismét újjáélesztették. Az egyik hagyomány szerint valamikor régen Buda ezen szegletére karácsony másnapján szörnyű nagy hóvihár csapott le. Akiket épp az utcán ért, hosszú órákra csak a vendéglőkben találtak menedéket. Azokban azonban az ünnep miatt nem számítottak étkezőkre, így csak az említett étellel-itallal tudtak szolgálni. Erre emlékeznek.

KÜRTŐKALAP • A svájci német kantonokban karácsony estéjén a falvak magányos férfijai fekete öltönyt és a Lincoln-fotókról ismert magas, henger alakú, úgynevezett kürtőkalapot viselnek. Ilyen öltözetben vonulnak fel az utcákon. Ily módon hívják fel a figyelmet arra, hogy egyedül töltik a karácsonyt, s bármely esetleges meghívásnak örömmel tesznek eleget.

LA NAVIDAD • 1492 szeptestéjén *Kolumbusz* – a spanyol uralkodópárnak, *Katolikus Izabellának* és *Aragóniai Ferdinándnak* írt levele szerint – *Santa Maria* nevű vezérhajója Hispaniola partjainál egy homokpadra futott. Nem sikerült levontatni a zátonyról, ezért szétbontották és másnapra erődöt építettek belőle az óceán közelében. *Kolumbusz* az ünnepre tekintettel *La Navidad* (Karácsony) névre keresztelte. Ez volt az amerikai földrészen európaiak által létesített első telep.

LIBAKLUB • A brit szakszervezetek által működtetett pulykakasszákon felbátorodva, az 1850-es évektől a városokban élő szegények is szervezkedni kezdtek. Számukra a pulyka ára még részletekben fizetve sem látszott elérhetőek, ezért ők libaklubokat hoztak létre. A klub tagjai a heti fizetésükből rendszeresen befizettek némi előleget, hogy a végén közösen vehessenek egy vagy több nagy libát. Ezt aztán igazságosan szétdarabolták, így minden klubtag szentesti vacsoraasztalára kerülhetett libasült.

MÁGLYARAKÁS • December 24-én napközben Portugáliában a *Bragança*, *Guarda*, *Castelo Branco* és *Portalegre* térségében hatalmas máglyákat raknak. Ezeket az éjféli mise után gyújtják meg a város központjában vagy a templom mellett, hogy „melegítsék a gyermek Jézust”. A három-négy napon át táplált máglya az emberek számára

zenés-táncos találkahelyül szolgál. A lángja mellett nagyokat lehet beszélgetni egymással, és az otthonról hozott karácsonyi süteményekkel, forró italokkal lehet kínálgatni egymást.

MINDENKI KARÁCSONYFÁJA • A világ első szabadtéri, közösségi karácsonyfáját levéltári kutatások szerint – a dán király által a Livóniai Lovagrendnek eladott balti városban – Revalban 1441-ben állították és díszítették fel. Az említett város mai neve Tallinn, Észtország fővárosa.

MEDVELES • Moldova falvaiban a karácsonykor felszolgált valamenyinyi ételből egy kis adagot kosárban a verandára tesznek, úgy hogy az ablakból rá lehessen látni. Azt mondják, hogy ezt a medvéknek teszik ki, s valamelyikük éjjel érte jön majd megkóstolni, vagy magával vinni. A gyerekek, amíg csak tudják, az ablakból szemmel tarják a kosarat, s reggel, felébredés után a kosárhoz visz az első útjuk. Arról, hogy (amennyiben medve vagy más állat nem dézsmálta meg a kitett étkeket) látszódjék az ebbe-abba belekóstolás, természetesen a szülők gondoskodnak.

MŰFENYŐ • Azt, hogy ma hány hazai otthonban szolgál karácsonyfaként igazi helyett műfenyő, nem tudjuk pontosan. Az erre is vonatkozó ez idáig legutolsó reprezentatív felmérés ugyanis 2013-ban készült. A Cofidis Hitel Monitor akkori adatai szerint csak a magyar családok kétharmadában állítottak karácsonyfát, melyek ötvenhét százaléka (azaz többsége) volt műfenyő. Becslések szerint mára ez az arány a kétharmadot is elérhette.

NADRÁG • A karácsonyi nadrág nagy lemaradásban van. A karácsonyi mintás pulóverek már az 1950-es években kezdtek terjedni (igazi divattá két évtizeddel később váltak). A hasonló tematikájú pantallókra, női és pizsamanadrágokra csaknem az ezredfordulóig kellett várni. Növekvő népszerűségüket – a másik említett ruhadarabhoz hasonlóan – a hollywoodi filmeknek köszönhetik.

OSTYATÖRÉS • A litvánoknál sajátos házi szertartás keretében történik meg a karácsonyi ostyatörés. A családfő minden családtagnak ad egy ostyát, majd a sajátját átadja a feleségének, aki letör belőle egy darabot, s a magáét odanyújtja neki, hogy ő is törjön. Ezután az asszony a visszakapott ostyát a szomszédjának nyújtja, aki szintén tör belőle, s a magáét nyújtja viszonttörésre. Ahányan csak ülnek az asztal körül ugyanígy járnak el. Addig folytatódik mindez, amíg mindenki le nem tört a másik ostyájából egy darabot. Mindettől a család összetartozásának és összetartásának megerősítését várják.

ÖNGYILKOSSÁG • Van, amit rosszul tudunk. Tíz emberből kilenc, de az is lehet, hogy tíz úgy hiszi, hogy a karácsonyi ünnep idején a legnagyobb az öngyilkosságok száma. A statisztikai adatok azonban világszerte ellentmondanak ennek. Éppen ebben az időszakban esik vissza legjobban ez a tragikus tevékenység. Ilyenkor az átlagosnál tizenöt százalékkal kevesebben vetnek önkezükké véget életüknek. Az ünnepek miatt felerősödik ugyanis az emberek egymásra figyelése és cselekvésekben is megmutatózó együttérzése. Számos szervezet tevékenysége is ilyenkor válik leginkább érezhetővé az elesettek, kiszolgáltatottak körében. Megsokszorozódik a támogatásuk, hogy az ünnep számukra is szép legyen.

PÁPÁK • Az egységes keresztény, majd a katolikus egyház számára karácsony napjai számos esetben jelentettek korszakhatárt, egy új időszak kezdetét. *IV. János* pápa 640-ben, *XVIII. János* pápa 1003-ban, *VIII. Bonifác* 1294-ben karácsony előnapján, *II. Kelemen* 1046-ban és





IV. Piusz 1599-ben december 25-én lépett hivatalába, I. Adorján pedig 795-ben ezen a napon hunyt el. III. Leót 795-ben karácsony második napján választották pápává, Dénes és Zószimosz pápa pedig e napon hagyta itt a földi létet (előbbi 259-ben, utóbbi 418-ban).

PARÁZSUGRÁS • Az iraki keresztények karácsonykor tüskés bokrok ágából raknak tábortüzet. Amíg le nem ég, közösen énekelnek körötte zsoltárokat és karácsonyi dalokat. Amikor a tűz kialszik, minden ember háromszor átugrik a parázs felett, hogy magában megfogalmazott kívánsága a következő karácsonyig valóra váljon.

PŐRE FUTKOSÁS • Az 1800-as évek derekán feljegyzett népszokások szerint csuda dolgokat láthatott éjféli mise után a szemlélődő. A hazai szlovénység körében például azt jegyezték föl, hogy amikor az éjféli mise idején az úrfelmutatáshoz harangoztak, ki-ki „teljesen pőrén”, azaz meztelenül háromszor körbe szaladta a saját házat. A harmadik kör során minden ablakon be kellett kukkantaniuk. Ha sehol nem láttak odabent koporsót, megnyugodhattak. Ellenkező esetben a babonaszokás szerint a következő esztendő halált visz a házhoz, valaki az utolsó karácsonyát üli a családban. A verchovinai ruszinoknál a háziasszony karácsony éjszakáján anyaszült meztelenre vetkőzött, s egy tál babbal a kezében körülszaladta a házat. Ott úgy hitték, hogy ezzel a varázscselekedettel egy esztendeig sem tűz- sem jégkár nem éri majd a családot. (Figyelem! Mára már mindkét népszokás teljességgel kihalt, a lesifotósoknak kár is útra kelniük.)

PULYKAPÉNZ • Egy 2023. decemberi felmérés szerint (Cofidis Hitel Monitor, 2023) a magyarországi munkahelyek többségénél (55%) él valamilyen karácsonyi szokás. Pulykapénzre (ez az ünnepi pénzbeli juttatás közkeletű neve) a munkavállalók 14%-a számíthat. A céges karácsonyi parti a munkahelyek negyedénél szokás, itt-ott ünnepi dekoráció is készül (17%), és ebben az időszakban fizetik ki a bónuszokat (15%), valamint olykor tárgyi ajándékot is kapnak a dolgozók (14%).

RÁDŐLÉS • Zsámbokon karácsony böjtjén (december 24-én) jellemezte az ebéd végét. Amikor mindenki letette már a kanalat, kiürítette már a tányért, a gyerekek, anélkül, hogy felálltak volna, közelebb húzódtak az édesanyjukhoz, vagy odébb húzták mellé magukat a székel. Ezután mozdulatlan édesanyjuk felé hajoltak és úgy maradtak. A hosszú percekig tartó rádőléssel azt kívánták elérni, hogy olyan nyugodtan üljön a kotlós is, mint az anyjuk, és úgy ragaszkodjanak hozzá a nagyszámú kiscsibék is, ahogy maguk tették.

STOLLENFEST • Stollennek a hagyományos német karácsonyi kalácsot nevezik. A leghíresebb változata a drezdai. A szász város pékjei és cukrászai már több mint huszonöt éve külön ünnepséget, fesztivált rendeznek az általuk készített sütemény népszerűsítésére. A többnyire december második hétvégéjén megtartott rendezvényen több ezer látogató, köztük számos külföldi vesz részt. Ilyenkor barokk viseletekbe öltözött felvonulókkal és fanfárkoncerttel köszöntik az egybegyűlteket. Pék- és cukrászbemutatók (műhelylátogatások, kihelyezett szakkörök), képzőművészeti foglalkozások, meseszínpad és más műsorok, közösségi játékok várják a közönséget. A legnagyobb mutatvány a gigantikus méretű jótékonyági stollen helyszínre szállítása, leleplezése, majd felapritása és kiárusítása. Az olykor három tonnát és egyméteres magasságot is meghaladó sütemény eladásából befolyó összegből évről évre más gyermek- és ifjúsági jótékonyági szervezetnek, egészségügyi intézménynek nyújtanak jelentős támogatást.

SÜTIHÁRMAS • Az ír háziasszonyok is sokféle süteményt sütnek az advent végi napokban. Van azonban olyan ánizsos teasüteményük is, amelyből alig készül néhány példány. Mindössze három-három jut belőle a család valamennyi tagjának. Ezeket a karácsonyi vacsora után osztják szét, s az elsőt ki-ki azonnál meg is eszi. A második elfogyasztása újév napjára, a harmadiké pedig a téli napéjegyenlőséget követő tizenkettedik éjszakára marad. Ha egyetlen családtag sem torkoskodik el korábban és meg sem feledkezik róla, hogy mikor kell megennie, akkor a következő esztendőre az egész família egészsége biztosítva lesz.

SZALMABAK-ÉGETÉS • A svédországi Gävle belvárosában, a Kas-tély téren 1966 óta a karácsony (Yule) skandináv jelképeként advent idején óriási méretű szalmakecskét állítanak fel. Egy 11-15 méter magas, 5-8 méter hosszú és 2,5-3,5 tonnás szalmaszobrot képzeljünk magunk elé. A jeles kecske azonban nem a méretével vált világszerte ismertté, hanem azzal, hogy – bár bűncselekménynek számít – karácsony napjaiban, vagy annak környékén rendszeresen felgyújtják. Ha Luca napja előtt semmisül meg, újat állítanak helyette (ami természetesen újra lángra kaphat). Hiába őrzik önkéntesek, a tavaly decemberéig felállított 58 szalmabakból 43 vált a lángok martalékává. A nagyobb fogadóirodákban elfogadnak téteket a kecske pusztulására éppúgy, mint arra, hogy az adott évben sikerül éppen megőrizni a lebontásáig. (Az utóbbi kimenetre adnak nagyobb eredménysszorozót, tehát azt ítélik valószínűtlenebbnek.)

SZAMÁRÜNNEP • A XII-XV. században Nyugat-Európában, különösen a mai Franciaország területén volt népszerű karácsonyi szokás. Azt a szamarat ünnepelték, amely az újszülött Jézust és szüleit menekítette Egyiptomba a Heródes-féle gyermekgyilkosság elől. A szamarünnepp napján a falu egyik fiatal lánya bepólyált babával a karján szamarháton bejárta a falu utcáit. Jöttére mindenütt a házak elé tódultak a lakók és egy, a bibliai csacsit dicsőítő vallásos énekkel köszöntötték a jövevényt. A kiválasztott leány végül belovagolt (beszamaragolt?) a templomba is, ahol az istentisztelet alatt az oltár mellett állt. Ha őfülessége nem kezdett kiáltozni, akkor a templom népe harsogott helyette valahány „iá”-t. Ez lett a szokás veszte is. Néhány száz év eltelté után az egyházvezetés ugyanis összeegyeztethetetlennek ítélte a szokáshagyomány templomi és utcai részét is az ünnep méltóságával.

SZELLEMEZÉS • Az első karácsonyi vendég nagy segítségére lehet a bunyevác családnak. Amennyiben hajlandó elfogyasztani egy egész gerezd mézben úsztatott fokhagymát, menekülésre készíti a házból öálkodó, ártani készülő szellemeket.

SZESZTELENSÉG • Románia Olténia nevű térségében a helyiek szokatalanul nagy áldozatot hoznak a méltó ünnepe érdekében. A hagyományörző közösségekben december 24-én tartózkodnak mindenféle szeszessital fogyasztásától. Arrafelé ugyanis azt tartják, hogy aki ezen a napon ilyet ereszt le a gigáján, azt az ördög rövidesen megcsúfolja.

SZOMSZÉDOK • Néhai munkatársunk, *Krajcsir Piroska* jegyezte le a jereváni Elizabeth *Taiirian* közlését: „Január elsején nagy izgalomban vártuk, mit hoz nekünk a Télapó. A fát már közösen feldíszítettük, és vártuk a csöngetést. A Télapó éjféli felé csöngetett, s a feltornyozott ajándékokat ott hagyta az ajtó előtt, ki sem bírtunk lépni. Nagyon szerettük volna megtudni, milyen a Télapó, és megköszönni neki, de bármilyen gyorsan futottunk is öcsémmel a csengőszóra, mindig csak a hűlt helyét találtuk. Amikor nagyobbak lettünk, a szüleink elárulták, hogy erre a feladatra a szomszédot kérték meg...” Emlékezzünk a



szomszédokra, akik nemcsak Örményországban, de szerte a világban fontos közreműködők voltak és lesznek a gyermeklelkek karácsonyi csodájának megteremtésében!

TÁNYÉR • Amikor egy dán porcelánműhely 1895 karácsonyán piacra vitte karácsonyi tájat ábrázoló falitányérját, nem hihette, hogy világdivatot teremt. Harald *Bing*nek, a későbbi Bing&Grondahl gyár egyik alapító-tulajdonosának a kedvező fogadtatásból adódott az az ötlete, hogy attól kezdve minden évben új tányért gyártat, amellyel a karácsonyt köszönti. A három évvel későbbi párizsi világkiállításon – más termékei mellett – az első három karácsonyi darabot is bemutatta. A siker nyomán más országokban is megkezdődött a porcelántermékek karácsonyi díszként történő alkalmazása. Nemzetközi gyűjtőköre is lett az efféle portékáknak. A B&G mindmáig évente jelentkezik sorozatának újabb darabjaival. A dán ünnepi szobákban több tányér is a falakon díszlik (rendszerint a családtagok születési évében készültek, vagy hasonló – pl. téli táj, feldíszített épületek – tematikájúak).

TIZENKÉT NAP • Karácsony tizenkét napja a címe egy különféle dallammal is kísért angol versnek. Végsora – a Csíz a csupasz körtefán – alapján talán többek számára ismerős lehet. Ez karácsony idején mindmáig közszájon forog, emléket idézve a régi időknek, amikor még törvényi kötelesség volt tizenkét napig ünnepelni. *Nagy Alfréd*, a 871-899 között uralkodott szász származású angol király rendelte el, hogy karácsony és az azt követő tizenkét nap is kötelező ünnep legyen. A törvény szerint az egyházi szertatásokon túl, ennyi időn át lakomákkal is emlékezni kellett a Megváltó születésére, és a köznép által is pihenéssel volt töltendő ez az idő.

TOJÁS • Aki azt hiszi, hogy a festett tojások csakis a húsvét ünnepéhez kötődnek, bizony téved. Az Egyesült Államokban évezredünk elejétől divattá vált főtt és kifújt tojásokból is karácsonyfadíszeket készíteni. (Papír- és fatojások karácsonyi dísszé alakítása és tojásalakra horgolt cérnatojások, színes üvegtojások már a múlt században is divatban voltak.) Az igazi tojásdísz azért vált népszerűvé, mert terjedni kezdett az a díszítési stílus, amelynek követői csakis természetben fellelhető anyagokat tűrnek meg a karácsonyfájukon. A fenyőn függő tojásokra persze karácsonyi mintát festenek (hópihét, fenyőágot, három kifújt tojást összeillesztve sajátos hóembert stb.), de kis kiegészítőket ráragasztva rénszarvast, pingvint, Mikulást is alkotnak belőlük. A folyamatos keresletre tekintettel az amerikai kézműipar is beindult. A kötött sapkás, pomponorrú Santa Claus, a kötött sálás-sapkás fiúmanó, a kantáros horgolt szoknyát, lelógó harisnyás-cipős lábat viselő manó lány és társaik nem kis összegért, darabonként tizenöt-húsz dollárért (5-7 ezer forintért) várnak vevőre és karácsonyfára.



TOYLAND • Mikulás, Santa Claus – vagy nevezzük bárhogy –, nemcsak az Északi-sarkon élt. Az angol nyelvterületen, elsősorban az Egyesült Államokban és Kanadában korabeli sajtócikkek és reklámok szerint a XIX. század utolsó évtizedeiben más otthona (is) volt. Egy olyan ország, amit a térképatlaszokban sehol nem jelöltek. Ez a képzeletszülte hely Játékokország (Játékföld), angolul Toyland volt. Gyerekfejjel észszerű is az elnevezés, hiszen honnan kerülhetnének indokoltabban játékok a karácsonyfa alá, mint Játékokországból?

ÚJSÁGHIRDETÉS • A New York állambeli Buffalóban 1896-ban a városi újság különös szociális érzékenységről tett tanúbizonyságot. Az ország még nem lendült túl a pénzügyi válság hatásain, hatalmas volt a munkanélküliség, sokan teljesen tönkrementek. A családok többsége legszegényebb karácsonyára készült. A Buffalo Times szer-

kesztősége, tudva, hogy akadnak náluk szerencsésebbek is, bízott a jó szándékú emberek segítőkészségében. Új rovatot indítottak, melyben névvel és címmel megjelentették a gyerekek Santa Clausnak írt rövid leveleit. Volt, hogy a szülő vagy a nagytetvér fogalmazta a kicsik nevében a sorokat. A szívhez szóló kérésekben nemcsak a vágyott ajándéokra, fogadalmakra, hanem az adott család nehéz körülményeire is történtek utalások. Közel négyezer ilyen ingyenes, de nem egyszer a címoldal jobb hasábjában kezdett apróhirdetést tettek közzé. (A karácsony közeli napokban ezek már három teljes oldalt elfoglaltak.) Azok az olvasók, akiket megindított egy-egy írás, levélben vették fel a kapcsolatot írójukkal, de a legtöbben csak megjelentek egy ajándékdobozzal és becsengetve az ajtón, egyszerűen ott hagyták, majd észrevétlen távoztak. A szerkesztőség félve, hogy mégis voltak, akik kimaradtak, karácsonyi partit szervezett a levelet írt valamennyi gyereknek. Az eseményen mindegyiküknek jutott – jótékonykodó cégek jóvoltából – sok-sok édesség és kisebb-nagyobb ajándék.



ÜDVÖZLÉGY • A budaörsi német ajkú lakosság körében az 1930-as években rögzítették azt a hiedelmet, melynek alapján karácsonykor minden más helynél sokkal gyakrabban felhangzott az Üdvözlégy. A Lukács-evangéliumában Jézus megszületését Máriának megjövendülő angyal szavaival kezdődő imát a karácsony előtti nyolc naptól kezdődően az éjfélig miséig kilencszázkilencvenkilencszer kellett elmondani úgy, hogy az ezredik karácsony ünnepének első szentmiséjére maradjon. Aki az ezrediket ott mondja el, „annak három kívánságát biztosan meghallgatja az Isten” – állították.

VEREKEDÉS • Az ember azt hinné, hogy karácsonykor – a költő szavait idézve – magába száll minden lélek. Azt meg végképp nem gondolni, hogy keresztény papok fogynak ki ilyenkor a béketúrásból. Betlehemben, a Jézus szülőhelyeként is számon tartott Születés Temploma egyes részei felett a római katolikus, a görög ortodox és az örmény apostoli egyház gyakorol használati jogot. 2011 decemberében az utóbbi két felekezet papjai egyszerre fogtak a maguk része karácsony előtti takarításába. Kölcsönösen azzal vádolták egymást, hogy partvisaikkal jogosolatlanul átnyúltak illetékességük határain. Így aztán seprűnyéllel kezdték püfölni egymást, majd más módon is bírokra keltek. A sajtóbeszámolók szerint a mintegy száz pap, illetve szerzetes részvételével zajló tömegverekedésnek a palesztin rendőrség vetett véget, gumibotot alkalmazva oszlatásukkor. (A drámai verekedés és az oszlatás képei felkerültek a világhálóra is.) Egy évvel korábban is volt már egy csetepaté közöttük, amikor a templom korhadt tetőzetét kezdték volna javítani. Még korábban, 2007-ben pedig a mennyezetet tisztító egyházi munkások létrája egyik ágának óvatlan átlógása miatt kerekedett haddelhadd a korábban említett két fél között. Akkor hét ember – köztük két rohamrendőr – szenvedett súlyos sérüléseket. 2011-től újabb tettelegességre nem került sor. Az indulatokon végre úrrá lett a hely szelleme.

ZSÁK • Nem tudni, hogy Mikulás hogyan ítéli meg, de nekünk itt, Közép-Európában az ír gyerekek fölöttébb mohónak tűnnek. Ők ugyanis nem tisztára csutakolt cipőiket teszik ki az ablakba, hanem hagyományosan egy üres zsákot akasztanak ugyanoda, amibe nyilvánvalóan több ajándék fér el, mint egy harminckettes lánycipőbe. És a számításaik vélhetően be is válnak, hiszen különben már rég leszoktak volna erről.

Hegedűs Sándor